

Οι ρίζες του μίσους

Υπάρχουν δύο ψυχικές εκφράσεις του μίσους: Το μίσος για τον άλλο και το μίσος για τον εαυτό μας, το οποίο συχνά δεν παρουσιάζεται ως τέτοιο. Αλλά πρέπει να καταλάβουμε ότι και τα δυο έχουν κοινή ρίζα, την άρνηση της ψυχής να δεχθεί αυτό που για την ίδια είναι ξένο. Κατά τη διαδικασία κοινωνικοποίησης, οι δύο διαστάσεις του μίσους **χαλιναγωγούνται** σε σημαντικό βαθμό, τουλάχιστον όσον αφορά τις πιο δραματικές εκδηλώσεις τους. Εν μέρει αυτό επιτυγχάνεται μέσω των «εποικοδομητικών» κοινωνικών σκοπών, δηλαδή την εκμετάλλευση της φύσης και τον συναγωνισμό διαφόρων ειδών (τις «ειρηνικές» αγωνιστικές δραστηριότητες, όπως ο αθλητισμός, τον οικονομικό ή πολιτικό ανταγωνισμό κτλ.). Όλες αυτές οι διέξοδοι κατευθύνουν ένα μέρος του μίσους και της «διαθέσιμης» καταστροφικής ενέργειας, αλλά όχι το σύνολό τους.

Το κομμάτι του μίσους και της καταστροφικότητας που απομένει φυλάσσεται σε μία δεξαμενή έτοιμη να μετατραπεί σε καταστροφικές δραστηριότητες, σχηματισμένες και θεσμοθετημένες, που στρέφονται εναντίον άλλων ομάδων – δηλαδή να μετατραπεί σε πόλεμο. Αυτό δεν σημαίνει ότι το ψυχικό μίσος είναι η «αίτια» του πολέμου. Αλλά το μίσος είναι, **αναμφίβολα**, ένας όρος, όχι μόνο απαραίτητος αλλά και ουσιαστικός, του πολέμου. Το μίσος καθορίζει τον πόλεμο και εκφράζεται μέσω αυτού. Και όταν η δεξαμενή του μίσους δεν βρίσκει διέξοδο στον πόλεμο, εκδηλώνεται υπόκωφα¹ με τη μορφή της περιφρόνησης, της ξενοφοβίας και του ρατσισμού.

Οι καταστροφικές τάσεις των ατόμων συνάδουν² απόλυτα με την ανάγκη μίας κοινωνίας να ενδυναμώνει τη θέση των νόμων, των αξιών και των κανόνων της, ως μοναδικά στην τελειότητά τους και ως τα μόνα αληθινά, ενώ οι νόμοι, τα «πιστεύω» και τα έθιμα των άλλων είναι κατώτερα, λανθασμένα, άσχημα, αηδιαστικά, φριχτά. Τα χαρακτηριστικά αυτά παρατηρούνται με μεγαλύτερη ένταση στις **εντελώς** κλειστές κοινωνίες: στις αρχαϊκές ή παραδοσιακές αλλά ακόμη περισσότερο στις σύγχρονες απολυταρχικές. Η κύρια απάτη είναι πάντα: Οι κανόνες μας είναι το καλό, το καλό είναι οι κανόνες μας, οι κανόνες μας δεν είναι ίδιοι με τους δικούς τους, άρα οι κανόνες τους δεν είναι καλοί.

Πάντα φαινόταν σχεδόν αδύνατο οι ανθρώπινες ομάδες να αντιμετωπίζουν το διαφορετικό ως ακριβώς αυτό: Απλώς διαφορετικό. Επίσης, ήταν σχεδόν αδύνατο να αντιμετωπίζουν τους θεσμούς των άλλων ως ούτε κατώτερους ούτε ανώτερους αλλά απλώς ως διαφορετικούς. Η συνάντηση μίας κοινωνίας με άλλες συνήθως ανοίγει τον δρόμο για τρεις πιθανές εκτιμήσεις: ή οι άλλοι είναι ανώτεροι από εμάς ή είναι ίσοι ή είναι κατώτεροι. Συχνά υπερσχύει η τρίτη πιθανότητα: οι άλλοι είναι κατώτεροι. Αυτό βεβαίως αποκλείει την πιθανότητα οι άλλοι να είναι ίσοι με εμάς, με την έννοια ότι οι θεσμοί τους απλώς δεν συγκρίνονται με τους δικούς μας. Ακόμη και στην περίπτωση «μη θρησκευτικών» πολιτισμών, μία τέτοια παραδοχή θα δημιουργούσε αναπάντητα ερωτηματικά στο καθαρώς θεωρητικό επίπεδο: πώς αντιμετωπίζει κανείς κοινωνίες που δεν αναγνωρίζουν τα ανθρώπινα δικαιώματα, επιβάλλουν στους πολίτες τους **σκληρές** ποινές ή έχουν απαράδεκτα έθιμα;

Ο δρόμος προς την αναγνώριση του διαφορετικού αρχίζει στο ίδιο σημείο και έχει τα ίδια κίνητρα με την αμφισβήτηση των δεδομένων θεσμών της κοινωνίας, την απελευθέρωση των σκέψεων και των πράξεων, εν ολίγοις τη γέννηση της δημοκρατίας και της φιλοσοφίας. Εδώ μπαίνει κανείς σε πειρασμό να πει ότι το άνοιγμα της σκέψης και ο μερικός και σχετικός εκδημοκρατισμός των πολιτικών καθεστώτων της Δύσης συνοδεύτηκαν από την παρακμή της ξενοφοβίας και του ρατσισμού. Ωστόσο, δεν μπορούμε να δεχτούμε αυτή την ιδέα χωρίς να θέσουμε ισχυρούς περιορισμούς. Αρκεί να σκεφτούμε με πόσο ακραία επιθετικότητα επανεμφανίστηκε ο εθνικισμός, η ξενοφοβία και ο ρατσισμός τον 20ό αιώνα σε χώρες «ανεπτυγμένες» και «δημοκρατικές».

Η αυτονομία, δηλαδή η πλήρης δημοκρατία, και η αποδοχή του άλλου δεν αποτελούν φυσική ανθρώπινη κλίση. Αμφότερες συναντούν **τεράστια** εμπόδια. Γνωρίζουμε άλλωστε από την ιστορία ότι ο

¹ **υπόκωφος**: που μόλις ακούγεται σαν να προέρχεται από μεγάλο βάθος

² **συνάδω**: ταιριάζω

αγώνας για τη δημοκρατία είχε μέχρι σήμερα οριακά μεγαλύτερη επιτυχία από τον αγώνα κατά της ξενοφοβίας και του ρατσισμού.

Κορνήλιος Καστοριάδης, Οι ρίζες του μίσους, εφημ. Το Βήμα, 24.1.1999 (διασκευή)

ΘΕΜΑΤΑ

A1. Να παρουσιάσετε συνοπτικά τους λόγους για τους οποίους, σύμφωνα με τον συγγραφέα, ήταν ανέκαθεν δύσκολο να αποδεχτούν οι ανθρώπινες ομάδες τη διαφορετικότητα των Άλλων. (60 – 80 λέξεις)

μονάδες 15

A2. Να επαληθεύσετε ή να διαψεύσετε, σύμφωνα με το κείμενο, το περιεχόμενο των παρακάτω προτάσεων, γράφοντας στο τετράδιό σας, δίπλα στο γράμμα που αντιστοιχεί σε κάθε πρόταση, τη λέξη **Σωστό**, αν η πρόταση είναι σωστή, ή τη λέξη **Λάθος**, αν η πρόταση είναι λανθασμένη:

α. Μέσω των διαφόρων ανταγωνιστικών δραστηριοτήτων (αθλητικών, οικονομικών, πολιτικών) εκτονώνεται σε μεγάλο βαθμό η εχθρότητα για το διαφορετικό.

β. Η απειλή των θεσμών μιας κοινωνίας ισοδυναμεί με απειλή κατά της ίδιας της ανθρώπινης ύπαρξης.

γ. Οι κοινωνικές ομάδες αποδέχονται αβίαστα τα διαφορετικά στοιχεία που υπάρχουν μεταξύ τους.

δ. Στον Δυτικό κόσμο η ανάπτυξη της φιλοσοφίας και της δημοκρατίας συνέβαλαν καθοριστικά στην εξάλειψη του μίσους.

ε. Η δημοκρατία και η αποδοχή του άλλου είναι έννοιες συνδεδεμένες με την ανθρώπινη ύπαρξη.

μονάδες 15

B1. α. Να βρείτε έναν τρόπο ανάπτυξης της τέταρτης παραγράφου του κειμένου («Πάντα φαινόταν... απαράδεκτα έθιμα.»). Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας. (μον. 4)

β. Να βρείτε δύο (2) παραδείγματα μεταφορικής/ συνυποδηλωτικής χρήσης της γλώσσας και να εξηγήσετε τι επιτυγχάνεται με τη χρήση τους σε κάθε περίπτωση. (μον. 6)

μονάδες 10

B2. α. «**Το κομμάτι του μίσους και της καταστροφικότητας που απομένει φυλάσσεται σε μία δεξαμενή έτοιμη να μετατραπεί σε καταστροφικές δραστηριότητες**»: Στην παραπάνω περίοδο λόγου να εντοπίσετε την αναφορική ονοματική πρόταση και να την χαρακτηρίσετε ως προσδιοριστική ή ως παραθετική. Να αιτιολογήσετε την απάντησή σας.

β.

- **Πάντα φαινόταν σχεδόν αδύνατο οι ανθρώπινες ομάδες να αντιμετωπίζουν το διαφορετικό ως ακριβώς αυτό: Απλώς διαφορετικό.**
- **Εν μέρει αυτό επιτυγχάνεται μέσω των «εποικοδομητικών» κοινωνικών σκοπών.**
Να αιτιολογήσετε τη χρήση των σημείων στίξης (διπλή τελεία και εισαγωγικά) στις παραπάνω προτάσεις.

μονάδες 10

B3. Να γράψετε μία συνώνυμη λέξη για καθεμιά από τις λέξεις του κειμένου με την **έντονη γραφή**, λαμβάνοντας υπόψη τη σημασία τους στο κείμενο: **χαλιναγωγούνται, αναμφίβολα, εντελώς, σκληρές, τεράστια.**

μονάδες 10

Γ. ΠΑΡΑΓΩΓΗ ΛΟΓΟΥ

Είναι γεγονός ότι παρά την πρόοδο της επιστήμης και την παγκοσμιοποίηση καθημερινά γινόμαστε μάρτυρες περιστατικών ρατσισμού σε παγκόσμιο επίπεδο. Με δεδομένο ότι ρατσιστής δεν γεννιέσαι αλλά γίνεσαι

α. να αναλύσετε τους παράγοντες που αναπτύσσουν αισθήματα ρατσισμού στους ανθρώπους της σύγχρονης εποχής και

β. να προτείνετε τρόπους με τους οποίους τα άτομα μπορούν να συνυπάρξουν ειρηνικά στη σύγχρονη πολυπολιτισμική κοινωνία.

Υποθέστε ότι το κείμενό σας θα έχει τη μορφή άρθρου στην ηλεκτρονική εφημερίδα του σχολείου σας (350-400 λέξεις).

μονάδες 40

B. ΛΟΓΟΤΕΧΝΙΚΟ ΚΕΙΜΕΝΟ

Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς

Εισαγωγικό σημείωμα

Το κείμενο είναι απόσπασμα από το ομότιτλο επιστολικό μυθιστόρημα της Μαρούλας Κλιάφα, που κυκλοφόρησε το 2003. Την υπόθεση του έργου τη μαθαίνουμε μέσα από τις επιστολές που ανταλλάσσουν δύο δεκαπεντάχρονες κοπέλες, η Βερόνικα και η Ελένη. Η Βερόνικα είναι από την Αλβανία και μένει σε μια επαρχιακή πόλη· η Ελένη κατοικεί στην Αθήνα και προέρχεται από αστική οικογένεια της πρωτεύουσας. Η καθεμιά εκμυστηρεύεται στην άλλη τα προβλήματα και τις ανησυχίες της. Η Βερόνικα και η οικογένειά της, λόγω της αλβανικής καταγωγής τους, βιώνουν την καχυποψία και την απόρριψη της τοπικής κοινωνίας. Η Ελένη φαίνεται να μην αντιμετωπίζει τέτοια προβλήματα, αλλά στην πραγματικότητα βρίσκεται σε παρόμοια κατάσταση, καθώς είναι άτομο με κινητικές δυσκολίες λόγω αυτοκινητικού ατυχήματος. Το πρόβλημά της όμως αυτό το αποκρύπτει από τη Βερόνικα.

1 Δεκεμβρίου

Αγαπημένη μου φίλη Ελένη,

Έλαβα το γράμμα σου και χάρηκα πολύ, γιατί φοβόμουν πως με την αλλαγή της διεύθυνσης μπορούσε και να χαθεί. Ευτυχώς ο ταχυδρόμος είναι ο ίδιος –το διαμέρισμα που νοικιάσαμε είναι στην ίδια γειτονιά με το παλιό μας σπίτι– κι έτσι απ’ την πλευρά αυτή δεν υπάρχει πρόβλημα.

Το πρόβλημα είναι οι νέοι μας γείτονες –θέλω να πω, οι ένοικοι των άλλων διαμερισμάτων– οι οποίοι, όταν έμαθαν από το διαχειριστή της πολυκατοικίας πως είμαστε από την Αλβανία, άρχισαν να μαζεύουν υπογραφές για να μας διώξουν. Δε θέλουν, λέει, να ζουν κάτω από την ίδια στέγη με ανθρώπους για τους οποίους δεν ξέρουν από πού κρατάει η σκούφια τους και τι καπνό φουμάρουν.

Προ ημερών η μαμά συνάντησε στο ασανσέρ την κυρία που μένει ακριβώς από κάτω από το δικό μας διαμέρισμα. Την καλημέρισε και, όταν της είπε ποια είναι, η κυρία αυτή άρχισε να βρίζει τη μαμά και να την κατηγορεί πως τάχα κάνουμε θόρυβο και την ενοχλούμε. «Τι ζητάτε στην Ελλάδα;», της είπε. «Εδώ ζούνε τίμιοι άνθρωποι. Δε θέλουμε μαχαιροβγάλτες μέσα στο σπίτι μας. Να ξεκουμπιστείτε και να φύγετε». Η μαμά δε μίλησε καθόλου. Τι να της έλεγε;

Χθες είχαμε καινούριο επεισόδιο. Ένας άλλος ένοικος συνάντησε στο διάδρομο τον αδερφό μου και τον αποκάλεσε βρομο-Αλβανό. Ο Σπύρος ήρθε στο σπίτι σε κακά χάλια. Τα έβαλε με τη μαμά. «Δεν είναι ανάγκη να λες σ’ όλο τον κόσμο πως είμαστε από την Αλβανία», της είπε.

Όταν γύρισε ο μπαμπάς από τη δουλειά του, πήγε και βρήκε τον ιδιοκτήτη του διαμερίσματος. «Τι θα γίνει μ’ αυτή την κατάσταση;», τον ρώτησε. «Ε, τι να κάνουμε; Υπάρχουν και ρατσιστές», του απάντησε εκείνος και τον διαβεβαίωσε πως με τον καιρό θα τους περάσει.

Αυτούς μπορεί να τους περάσει. Εμάς όμως η ζωή μας έχει γίνει κόλαση. Γιατί δεν καταλαβαίνουν πόσο πολύ μας πληγώνουν; Εμείς δε βλάψαμε κανέναν. Τι διαφορά έχει αν είσαι Αλβανός, Έλληνας, Τούρκος ή Νιγηριανός; Όλοι πλάσματα του Θεού είμαστε. Γιατί μερικοί άνθρωποι γίνονται τόσο κακοί; Γιατί δεν μπορούν να ανεχτούν το διαφορετικό;

Φοβάμαι, Ελένη, πως δεν μπορείς να με νιώσεις. Δε φταις εσύ. Εσύ είσαι τυχερή. Ποτέ δε θα αντιμετωπίσεις μια παρόμοια κατάσταση. Δε θα δεις ποτέ το φόβο στα μάτια του γείτονά σου. Εσύ τα έχεις όλα: οικονομική άνεση, ομορφιά, έρωτα... Η ζωή είναι δική σου. Ενώ εγώ...

Δεν μπορώ να συνεχίσω το γράμμα μου. Ένας κόμπος έχει σταθεί στο λαιμό μου και με πνίγει.

Βερόνικα

6 Δεκεμβρίου

Αγαπημένη μου Βερόνικα,

Πολύ στενοχωρήθηκα με όσα δυσάρεστα σου συμβαίνουν τώρα τελευταία. Έχεις δίκιο. Η ζωή καμιά φορά είναι πολύ σκληρή μαζί μας. Όμως να θυμάσαι πως ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς. Αυτό μου το έλεγε ο μπαμπάς μου όταν ήμουν μικρή. Τότε δεν καταλάβαινα τι ακριβώς ήθελε να πει. Τώρα ξέρω.

Οι άνθρωποι που μένουν στην πολυκατοικία σας είναι... Τι να πω; Πώς να τους χαρακτηρίσω; Συμερίζομαι απολύτως την αγανάκτησή σου.

Ιδιαίτερα συμφωνώ με αυτό που γράφεις: πως ο περισσότερος κόσμος δεν μπορεί να ανεχτεί το διαφορετικό. Αδιαφορεί για τον ανάπηρο, σιχαίνεται το μελαψό, νιώθει μίσος για όποιον δεν ντύνεται, δε χτενίζεται ή δε σκέφτεται όπως αυτός.

Το χειρότερο όμως δεν είναι να διαβάζεις το φόβο στα μάτια του άλλου. Εκείνο που εμένα με πληγώνει είναι ο οίκτος και η υποκρισία. Σιχαίνομαι τους δήθεν διακριτικούς. Αυτούς που καμώνονται πως δεν αντιλαμβάνονται το πρόβλημά σου. Αυτούς που σε βρίσκουν ανήμπορο και σε προσπερνούν ή βιάζονται να στρέψουν αλλού το βλέμμα. Αυτοί είναι οι χειρότεροι.

Είμαι βέβαιη πως πολύ γρήγορα οι γείτονές σας θα αντιληφθούν το λάθος τους. Θα δεις. Όταν διαπιστώσουν πως είστε μια φιλήσυχη οικογένεια, οι φόβοι τους θα παραμεριστούν. Θα καταλάβουν πως ο κάθε ξένος δεν είναι και κακοποιός.

Δε σου γράφω περισσότερα, γιατί αύριο είναι η μεγάλη μέρα. Θα δώσουμε τον τρίτο αγώνα στο μπάσκετ. Πρέπει να κοιμηθώ νωρίς για να είμαι σε φόρμα.

Χίλια γλυκά φιλάκια,

Ελένη

Μαρούλα Κλιάφα, Ο δρόμος για τον Παράδεισο είναι μακρύς, εκδ. Κέδρος

ΘΕΜΑΤΑ

A1. Να αντιστοιχίσετε τις αντιδράσεις των ενοίκων της πολυκατοικίας προς την οικογένεια της Βερόνικα (στήλη Β) με το τι δηλώνουν (στήλη Α):

στήλη Α	στήλη Β
1. Μαζεύουν υπογραφές για να τους διώξουν από την πολυκατοικία επειδή είναι άγνωστη η προέλευσή τους.	i. Ένας άλλος ένοικος συνάντησε στο διάδρομο τον αδερφό μου και τον αποκάλεσε βρομο-Αλβανό.
2. Εκτοξεύουν ανυπόστατες κατηγορίες.	ii. Τι ζητάτε στην Ελλάδα; Να ξεκουμπιστείτε και να φύγετε.
3. Ως αλλοδαποί είναι ανεπιθύμητοι στην Ελλάδα.	iii. Δε θέλουν, λέει, να ζουν κάτω από την ίδια στέγη με ανθρώπους για τους οποίους δεν ξέρουν από πού κρατάει η σκούφια τους και τι καπνό φουμάρουν.
4. Τα μέλη της οικογένειας της Βερόνικα είναι εγκληματίες.	iv. Η κυρία αυτή άρχισε να την κατηγορεί πως τάχα κάνουμε θόρυβο και την ενοχλούμε.
5. Υφίστανται υβριστικούς χαρακτηρισμούς.	v. Εδώ ζούνε τίμιοι άνθρωποι. Δε θέλουμε μαχαιροβγάλτες μέσα στο σπίτι μας.

μονάδες 15

A2. Όπως σημειώνεται στο εισαγωγικό σημείωμα, η Ελένη είναι άτομο με κινητικές δυσκολίες, αλλά η Βερόνικα δεν το γνωρίζει. Έχοντας αυτό υπόψη σας, πίσω από ποια στοιχεία διακρίνεται η δική της περίπτωση, αν διαβάσουμε την επιστολή της στις πραγματικές της διαστάσεις; (60-80 λέξεις)

μονάδες 15

B1. α. Στο κείμενο εντοπίζονται τα χαρακτηριστικά γνωρίσματα της επιστολής. Να δώσετε τρία από αυτά με αναφορές από το κείμενο. (μον. 9)

β. «Αυτούς μπορεί να τους περάσει. Εμάς όμως η ζωή μας έχει γίνει κόλαση. Γιατί δεν καταλαβαίνουν πόσο πολύ μας πληγώνουν; Εμείς δε βλάψαμε κανέναν. Τι διαφορά έχει αν είσαι Αλβανός, Έλληνας, Τούρκος ή Νιγηριανός; Όλοι πλάσματα του Θεού είμαστε. Γιατί μερικοί άνθρωποι γίνονται τόσο κακοί; Γιατί δεν μπορούν να ανεχτούν το διαφορετικό;» Να αιτιολογήσετε τη χρήση των συνεχόμενων ερωτημάτων στο συγκεκριμένο απόσπασμα. (μον. 7)

Μονάδες 16

B2. α. Να αιτιολογήσετε τη χρήση των εισαγωγικών στην επιστολή της Βερόνικα. (μον. 6)

β. Να βρείτε δύο (2) μεταφορές στις επιστολές και να αιτιολογήσετε της χρήση τους. (μον. 8)

Μονάδες 14

Γ. Στις επιστολές των δύο κοριτσιών διακρίνεται ο ρατσισμός που βιώνουν λόγω της διαφορετικότητάς τους και οι αντιδράσεις τους σε αυτόν. Ποιες είναι αυτές; Πώς θα χαρακτηρίζατε τη στάση της Ελένης να αποκρύψει από τη φίλης της την δική της ιδιαιτερότητα; Να διατυπώσετε τις σκέψεις σας σε ένα κείμενο 200 λέξεων.

Μονάδες 40